

Kovács Krisztina

Az utazás metaforái, kimozdulás és gyarmatosítás

Hunyady Sándor amerikai témájú írásai,
a hajó motívuma Hunyady kisregényében¹

A hosszabb utazásokra nem szívesen vállalkozó, ám mégis folytonos, nyughatatlan mozgásban lévő Hunyady Sándor egy hosszabbra tervezett, ám végül rövidnek bizonyuló kitérő idejére 1940-ben Amerikába utazott.² A talán véglegesnek szánt ott-tartózkodásából végül a peregrináció tapasztalatszerzése lett, a külföldi, esetleg filmes karrier lehetőségét is dédelgető szerző rövid kalandjának élményeiből több úti jegyzet, novella és egy kisregény is született. A száznapos út élményeiről a hazai lapokat is rendszeresen tudósító alkotó írásainak jó része később kötetbe válogatott publicisztikái között is napvilágot látott és a Vécsei Irén által gondozott, 1970-ben megjelent *Álmatlan éjjel* kötet darabjai közt volt olvasható. Az amerikai kaland élményeire épülő hosszabb szöveg, *A hajó királynője* című kisregény először az Athenaeum kiadásában jelent meg 1944-ben, már az író halála után. A történet később, a *Razzia az „Arany Sas”-ban* című 1976-os, összegyűjtött novellákat tartalmazó válogatásban is helyet kapott. A sztori ötletének vázlatja, a *Történet a hajó királynőjéről* című novella az 1956-os válogatásban (*Olasz vendéglő*), valamint a 2006-os, a Noran által közrebocsátott legújabb, legteljesebb és leggondosabban összegyűjtött novellákat tartalmazó kötetben (*Aranyfüst*) is olvasható volt. A filmes vágyak egyik rekvizituma az író halála után, 1944-ben kiadott, az *Egy sötét királyi család* című kötet, melynek címadó darabja egy filmterv szinopszisa. A talán éppen ezért meglehetősen vázlatos kidolgozású, papírizú alakokat megjelenítő sztori egy színes bőrű királyfi Amerikába szakadásának, hazatérésének, majd új, választott hazájába visszakерülésének története. Az ősei földjére vissza már nem találó fekete család története filmként megvalósulva talán jobban működhetett volna, forgatókönyvként olvasva azonban meglehetősen gyenge felütéssel indul. Az új földrészre átúszó fekete férfi heroikus tettében persze nem nehéz észrevenni Hunyady saját sorsának eseményeit. A nem különösebben sikerült történet vázlatos kidolgozása ellenére az életmű több szempontból tanulságos darabja, amely az egzotikus és kevésbé ismert közegek történeteiben a kivándorlás és az új kultúrába illeszkedés toposzainak áttekintését végezte el.³

1 A tanulmány a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 témaszámú projekt keretében készült. A TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című projekt az Európai Unió támogatásával, az Új Széchenyi Terv keretében valósult meg.

2 Vécsei Irén, *Hunyady Sándor*, Bp., Gondolat, 1973, 177.

3 Hunyady Sándor, *Egy sötét királyi család: Filmtörténet*, = H. S. *Egy sötét királyi család: Karcolatok*, Film, színház, irodalom könyvtára 3. Bp., Keresztes, 1944, 7–42.

Az ötlet talán gondosabban kidolgozott megvalósulásaival Hunyady más amerikai témájú írásaiban, köztük *A hajó királynője* című kisregényében is találkozhatunk.

Ha a Hunyady-féle utazás tapasztalatának nyomában járunk, talán a legérdekesebb útnak az amerikai témájú írásokból készült legutolsó válogatás, a Noran kiadásában 2002-ben napvilágot látott összeállítás tanulmányozása bizonyulhat. Az ugyancsak *A hajó királynője* címmel kiadott gyűjtemény az amerikai novellák, naplók, jegyzetek, köztük kötetben korábban még nem publikált írások legteljesebb gyűjteménye, amelyet végigolvasva az igazi nagyvárosi metropolis közegében szembesülhetünk az utazás szépirodalmi reprezentációjának variabilitásával, a modern életformákat és élettereket szemrevételező narratív mintázatokkal.

A világot az utazás szépirodalomban otthonos alakjai, ahogy Faragó Kornélia írja a kortárs szerb próza kimozduló, hazájuktól elszakadó hőseiről, „az utazás-toposz poetizálásának és ironizálásának megkerülhetetlenségét történeti-lokális, térségtörténeti összefüggésekbe helyezik”.⁴ Az utazás metaforáit alaposan áttekintő teoretikus ugyan Radoslav Petković és David Albahari regényeinek narratíváit jellemezte e sorokkal, gondolatai azonban Hunyady a világot a hajó rögzített, vagy az utca dinamikus tereiből térképezni vágyó elbeszélőire is igaznak bizonyulhatnak. A *Nyugati* harmadik generációjához sorolt író amerikai témájú írásait olvasva egyetérthetünk a monográfus, Vécsei Irén azon megállapításával, mely szerint Hunyady külföldön született írásaiból a magyarság és a magányérzés hangja szól a legerősebben.⁵ Ha ehhez hozzáfűzzük azt, hogy néhány Amerikában született szövegét is a saját témától és kulturális horizonttól való elszakadás képtelensége jellemzi, látható, amerikai történeteit lapozgatva az az érzésünk lehet, hogy valójában a szerző erdélyi, bácskai, pesti témájú novelláit és tárcáit olvassuk, amelyeknek a külföldi szcena csupán laza, néha ötletes és szellemes megfigyeléseket tartalmazó, néha azonban nem túlságosan komplex módon háttérbe állított kerete.

Nem tartozik a gyengébben vagy kevésbé hitelesen működő szövegek közé a 2002-es összeállítást indító, *Amerika felé* című írás, amely a Mediterráneum közegeit, köztük Genova mikroklímáját plasztikusan festő részleteivel a kivándorlók hajójának teljes társadalmi panorámáját nyújtó modellt kínál. Hunyady e rövid írásában az „úszó palota” totális és köztes tere valódi nem helyként ábrázolódik, ahol azonban aktuális és aktualizálható társadalmi problémák is megfogalmazódhatnak. L.: „Dél felé szomorú csapat jelenik meg a mólón. A Balkán és Kelet-Európa mindenféle népeiből összevetődött kivándorlóereg.”⁶ Az USA-ba érkezés után született darabok, a New York-i utcát megörökítő pillanatfelvételek, amelyek ugyancsak a pesti nyilvánosság közegeit rögzítő Hunyady-írások technikáit követik, ám adekvát hangon megszólaló, autentikus atmoszférát teremtő skiccekként is sikeresen működnek. Hartmut Böhme posztmodern globális városokat bemutató írásában a város fizionómiáját meghatározó jegyek között a nyilvános és a privát szféra együttes vagy külön-külön történő felszámolásának tapasztalatát említi kiemelten fontosként. Hunyady karcolatai a milliós metropolis közegeiben is működnek, az *Ajtónyitogató szellem* című rövidpróza például a short story egyetlen momentumra épülő technikáihoz híven az önműködően nyíló ajtó nagyvárosi utazó számára félelmetes és nyomasztó jelenségét szemrevételezi. Az *Ibolyaillat és prima gengszterek*, az *Amerikaiak a kis magyar kocsmában* vagy az *Apró magyar dolgok* című prózák az idegen tengerben megszülető nosztalgikus hazai sziget rajzai. A szigetre menekülő vagy a szigetről kirajzó száműzöttek toposza az

4 Faragó Kornélia, *Kultúrák és narratívák: Az idegenség alakzatai*, Újvidék, Forum 2005, 35.

5 Vécsei, i. m., 178.

6 Hunyady Sándor, *Amerika felé = H. S. A hajó királynője: Amerikai novellák, naplók, jegyzetek és emlékezősek*, szerk.: Kőrösi P. József, Urbán László Bp., Noran, 2002, 15.

amerikai témájú írások több oldalról is megközelített képe. A *Néger Mariska* című próza filmbe illő ötlete, a magyarok közt egy farmon nevelkedő, magyarul kiválóan, de angolul alig beszélő fekete konyhalány „szenzációs” története. Az amerikai nehézipari központok acélműveinek zárt magyar közösségeit és mikroklímáját honvággyal és nosztalgiával megrajzoló szövegek (*Bridgeport*, *Betlehem*) pedig a külföldi magyar kolóniák problémáit biztos kézzel, ám meglehetősen didaktikusan megörökítő publicista ujjgyakorlatai közül valók.⁷ A modern és posztmodern város élményének és ellentmondásainak ábrázolása azonban a témát aprólékosan kidolgozó Hunyady-írásokban is tükröződik, így a *Gyönyörű vasárnap New Yorkban* című karcolatban. A funkcionálisan differenciált, nyilvános és intim tereinek egyediségét felszámoló globális város⁸ krónikásaként az alkotó láthatatlanul is a számára otthonos kelet-közép-európai közeggel hasonlítja össze sétája során az amerikai nagyvárost. Teszi ezt úgy, hogy a város monumentalitásának megragadásához számára új szemléletmódot is megpróbál érvényesíteni. Az amerikai írások a téma világirodalmi és szociológiai tendenciáit is követni igyekeznek, így választják a tömeg mozgatóját, elemeire, identitásaira bontását gyakori szempontjukul: „Aki ebbe az áradatba bekerült, annak mennie kell, amerre a többi megy [...] Itt nincs egyéni elhatározás, csak kollektív akarat. El kellene pusztulni, vagy meg kellene bolondulni annak a hangyának, akinek eszébe jutna, hogy ő egyéniség.”⁹

Hunyady amerikai történetei egyrészt a peregrináció összehasonlító tapasztalatával bírnak, másfelől az idegen kultúrára egzotikumként tekintő magatartás mellett a hontalanság, számkivetettség tranzittereiben gondolják újra a kivonulások kultúrtörténeti toposzait. E témakörhöz kapcsolható a szerző *Dekadens Morgan-unoka* című írása, amely a fogyókúrája miatt az utcán elájuló gazdag lány szarkasztikus portréja. A valós élményt, esetleg újsághírt forrásaként sejtető történet persze kísértetiesen hasonlít Hunyady jellegzetesen hazai, a pesti mulatók világában játszódó, az *Éjszaka* című novellája éhségtől elájuló prostituáltjának történetére.¹⁰ A kivonulás-történetekhez kapcsolódó várakozás motívumát a szerző etnikai és társadalmi típusokat ábrázoló karcolatai is gyakran feldolgozzák, ezekben a köztesség térelválasztói, köztük a hajók és a fogházak szcénái és az USA egyik virtuális határvonalaként működő, az átmenetiség likvid lebegését megtestesítő Ellis Island-i börtönsziget is gyakran megjelennek. A jellegzetesen amerikai helyszíneket bemutató jelenetek poétikai megoldásai újfent az alkotó jól sikerült, budapesti vagy kolozsvári helyszíneket és embertípusokat megörökítő szövegeinek motívumaival mutatnak erős rokonságot. A *purgatórium* kivándorló házaspárja az alászállás térelválasztókon fokozatosan áthatoló útját járja végig, miközben az általuk bejárt, a hatalom és a láthatóság viszonyrendszerében jellemzett helyek az emberfajtákat összegyűjtő olvasztótégelyek, üvegfelületeiket Hunyady prózájában otthonos módon a pályaudvar vagy a kávéház átmenetiségének jelentéstartományát idéző módon rajzolja meg újra és újra az elbeszélő. Például így: „A börtön olyan volt, mint egy üvegtetejű, óriási pályaudvar, ahol össze van keverve az első osztályú váróterem a harmadikkal [...] Mindenféle bőrszín és fajta. Néger lány, aki szemüveget visel és Kropotkint olvassa. Fehér emberek, akik alig valamivel különbek a majomnál.”¹¹ Az Ellis Island-i börtönsziget speciális geomorfológiai helyzete, sziget volta és szimbolikus szerepe miatt is a számkivetettség, a határok közt állás és a határátlépés artefaktuma. Rítusokból, tiltásokból és kizárásokból szerveződő helyszínei mint a vágyott új haza megközelítésének

7 Hunyady Sándor, *Néger Mariska, Betlehem, Bridgeport* = H. S. *A hajó...* i. m., 32–43.

8 Hartmut Böhme, *Globális városok*, ford.: Karádi Éva, *Magyar Lettre Internationale* 2002/45., 59.

9 Hunyady Sándor, *Gyönyörű vasárnap New Yorkban* = H. S. *A hajó...* i. m., 44–45.

10 Hunyady Sándor, *Dekadens Morgan-unoka* = H. S. *A hajó...* i. m., 48–50., Hunyady Sándor, *Éjszaka* = H. S. *A vöröslámpás ház: Novellák*, Bp., Athenaeum, 1938, 79–81.

11 Hunyady Sándor, *A purgatórium* = H. S. *A hajó...* i. m., 56–57.

akadályai számos helyen, köztük John Dos Passos *Manhattan transfer* című regényében, Charlie Chaplin *Chaplin, a kíváncsló* című filmjében és Francis Ford Coppola nagyszabású maffiaeposzában, a *Keresztapa-trilógiában* is fontos szimbólumként bukkannak fel. A sziget Hunyady Sándornak is személyes élményként megtapasztalt közege, az amerikai tárgyú publicisztikák az örök számkivetett bolyongásának képét hasznosítják. Ellis Island vasajtói, falai és a kopár térség létformája közt bolyongó hőseinek tapasztalatai a szerző *A hajó királynője* című kisregényének poétikai megoldásai közé is beépülnek.

Hunyady óceánjárón játszó regényének válófélben lévő, egyik férfitől a másikhoz tartó hősnője a hajó mozgásban lévő, heterotopikus és átmeneti, rögzített helyekről leszakadó mikroterében a hontalanság, kivetettség, a gyarmatosítással összefüggésben létező hatalmi szcénák kategóriáit teremti meg és éli át. A kisregény, a románcos séma modern változataként nem elsősorban esztétikai minőségei miatt emelhető ki a Hunyady-oeuvre szöveghalmazából. A történet a gyér alapötlet és a sematikus jellemábrázolás ellenére a köztesség speciális helyszínének tematizálása miatt lehet érdekes az olvasónak. Nem véletlen, hogy az író monográfusa, Vécsei Irén a szöveg erényei közt a hősnő környezetével színekkel rajzolt portróját és a kis formákban magabiztosan mozgó Hunyady komplex valóságábrázolásának pillanatait hangsúlyozza.¹² A regény a főszereplő, Isabella Haxton terekért folytatott harcának, a helyet birtokolni vágyó hős többszintű mozgásának története, egy olyan utazásé, amelyben a szereplő végül saját teremtett világával, a hajóval is azonossá válik. A hely férfiállományát meghódítva az egész világot birtokolni akarja, uralma végpontjaként a megtorpedózott, elsüllyedő járműben rekedve és megfulladva hatalmi játszmái terepével is egygyé válik.

A gyarmatosítás aurája a regény első sorait is körüllegi, azt, hogy maga a főszereplő lesz a hódítás tárgya, a külsejét leíró részletek is előlegezik. A szöveg felütése a koloniális diskurzus egyik ismert axiómájának értelmezési horizontjába is könnyen beilleszthető. Eszerint a mindenkori hódítás nemcsak a terület, hanem a testek gyarmatosításának története is, ezt megfontolva nem véletlen, hogy Mrs. Haxton testét az elbeszélő egy ilyen, érintetlenségében is domesztikálnak ható tájhoz, felfedezésre váró térséghez hasonlítja: „Mrs. Isabella Haxton szépsége olyan volt, mint mikor egy vadregényes táj egyúttal nagyon kulturált.”¹³ Nem meglepő az sem, hogy a hajó éttermének központi freskója éppen Amerika meghódítását ábrázolja, a festmény a szöveg szintjeit átható kolonializációt a luxushajó ebédlőjének hatalmat és félelmet keltő, osztatlanságában is nyomasztó terében tematizálja. „A plafonon és a falakon hatalmas freskók, amelyek Amerika meghódításának történetét ábrázolták. Aradt a festményekről a hódítók büszkesége és a meghódítottak földön csúszó alázata.”¹⁴ A főszereplő és a hajó azonosítása a regény fokozatosan formálódó szituációja, a hódítás, bekebelezés, és az ezzel összefüggésben reprezentálódó nesztelen, észrevétlen mozgás hangulatának fázisaiban az elbeszélő hőse a „tigris”, a „párduc” és a „húsevő növény”¹⁵ kifejezéseket is használja.¹⁶ Ebben a rendszerben természetes, hogy Mrs. Haxton választott színpadát, a Gloworm óceánjárót szereplőjéhez hasonlóan a birtoklás képei jellemzik legjobban: „Táplálkozását befejezte. Rengeteg fagyasztott hús, vaj, ital, kávé, konzervfőzelék és nyers gyümölcs tűnt el gyomrában.”¹⁷ Az élőlényként, hatalmas

12 Vécsei, i. m., 144.

13 Hunyady Sándor, *A hajó királynője* = H. S. *A hajó...* i. m., 109.

14 Uo., 131.

15 Uo., 163., 166., 182.

16 Uo., 163.

17 Uo., 120.

monstre szörnyként ábrázolt hajó a közép-kelet-európai irodalmi modernség vasútjának hasonló jelentéskörét is felidézi, hely és szubjektum kölcsönös egymásra hatása a szóban forgó kisregénynek a szükségesnél talán nagyobb alapossággal hangsúlyozott iránya. *A hajó királynője* terei a Hunyady-életmű vasúti történeteikhez (*Katasztrófa; Vasúti katasztrófa; Első, második, harmadik; Hálókocsin*) vagy a szerzői oeuvre egyik legismertebb, az otthonos kolozsvári közegben játszódó darabjához (*Bakaruhában*) hasonló, a találkozást és az elkülönülést egyszerre megvalósító térségekként működnek.

A regény teátrális helyei lépésről lépésre mutatják meg magukat, a különböző társadalmi osztályok különböző szinteken való elhelyezése a kirajzás és a hódítás expanzív atmoszférájú terepén az egyenlőtlenségek direkt és hangsúlyos ábrázolásának szimbóluma. Isabella a hajó helyeit térképészként felmérő idegen, aki az embereket, elsősorban a férfiakat mint a tekintet szabadságát korlátozó, ám mégis biztonságot adó tételválasztó elemeket gondolja el: „Mrs. Haxton tekintete úgy járt összevissza, mint a gyík. Szeme egy pillanatra ránézett az öreg úrra, aki a földéletzen olyan pimaszul megnézte. Villant egyet feléje, majd tovább cikázott.”¹⁸ A hősnő a térképész adatfelvétel módzereivel és szókészletével bír, a helyeket egzaktul és egyezményes jelekkel leíró, azok geometrizálására törekvő adatfelvételként halad a luxushajó szintjei, helyiségei és promenádjai között. Cikázó tekintete, a jelenségeket lajstromozó attitűdje nemcsak Jeremy Bentham és Michel Foucault modelljeiből lehet ismerős forma. Giambattista della Porta a 16. században született *Magia Naturalis* című, látással és képalkotással is foglalkozó munkájában ezt a tapasztalatszerzésen alapuló irányító magatartást a természeti jelenségeket megfigyelni vágyó experimentális szemlélet fő jegyei között említi.¹⁹ Ám a Gloworm sétaterei és enteriórjai a Borisz Uzpenszkij által folyamatos áttekintésnek nevezett módszer segítségével is megnyílhatnak a tekintet számára.²⁰ A látvány érzékelése és a szem haladási iránya a kávéházban és a kávéházzal szülőtő, a teret áttekintő, azt feldarabolva domesztikáló szépirodalom narratívájának is karakteres jegye, jellemző darabjai Hunyady pályáján is megtalálhatók (*Szűro, habbal...*) A hősnő stratégiája valóban a gyarmatosítóé, a terék és férfiak meghódításához, a fokozatos vagy erőszakos beljebb haladáshoz ennek megfelelően valódi térképet használ, mint: „Elébe tették az étterem térképét, amelybe bele voltak rajzolva az összes asztalok.”²¹ A helyek otthonossá tételével kapcsolatos víziói és metaforái ebben a tekintetben nem különböznek a Hunyady-oeuvre társadalmi nyilvánosság helyszíneivel kapcsolatos egyéb megfogalmazásaitól.

Zygmunt Bauman plasztikus és nehezen vitatható megfogalmazásában a meghódítandó tér mérhetősége és átláthatósága birtokbavételének alapja²², fokozottan igaz ez egy olyan helyre, mint a hajó, amelyet éppen a térből való kiszakítása tesz zárttá, megfigyelhetővé. Foucault hasonlóan sokszor idézett észrevétele szerint a hajó a tér olyan úszó darabja, olyan hely nélküli hely, amely a saját életét éli, rázárul önmagára, de ki is teszi magát a tenger végtelenjének.²³ Az önmagába zárttság miatt azonban ez a tér megtisztított²⁴, a

18 Uo., 132.

19 A *Magia naturalis* struktúráját idézi Jonathan Crary, *A megfigyelő módszerei: Látás és modernitás a 19. században*, ford.: Lukács Ágnes. Bp., Osiris, 1999, 53.

20 Borisz Andrejevics Uzpenszkij, *A kompozíció poétikája: A művészi szöveg szerkezete és a kompozíciós formák tipológiája*, ford.: Molnár István, Bp., Európa, 1984, 101.

21 Hunyady, *A hajó...* i. m., 131.

22 Zygmunt Bauman, *Liquid modernity*, Oxford, Polity Press, 2001, 59.

23 Michel Foucault, *Eltérő terék*, ford.: Sutyák Tibor = M. F., *Nyelv a végtelenhez. Tanulmányok, előadások, beszélgetések*, Debrecen, Latin betűk, 2000, 155.

24 Bauman, i. m., 99.

különbségeket eltörlő, saját viszonyrendszert kialakító helyként is megmutatja magát. Mrs. Haxton pozícióját a hely uralhatóságának újra és újra megszerezhető tapasztalata teszi izgalmassá. Naponta megújuló hadjáratainak terepe speciális alaprajza, térelváltató és titkos helyei révén labirintusként is tétéleződik. A figyelem pillanatnyi hiánya a hatalom azonnali elvesztését is jelentheti: „Valósággal megutálta a földézetet, ahol az a vereség érte, hogy nem tudott megnézni valakit, akire kíváncsi.”²⁵ A jelenet ismét a kolonializáció tradicionális fázisait hangsúlyozza, a két földrész között lebegő, új terület és férfi meghódítására induló konkvisztádor ebben a sajátos mikroklímában eleveníti fel a kultúra terjedésének eltérő természetű és célú modelljeit. Hunyady történetének hőseit hatalmi pozíciójának stabilizálására az utazás felfokozott sebességű dinamizáló aktusai is ösztönzik. A hétköznapi élet tempóját felváltó ritmus egyébként is az ürességbe beavató gyorsaság Jean Baudrillard felfogásában központi szerepet játszó intenzív élményét, a tér feletti hatalomgyakorlás felfokozott tempóját adja a szépirodalmi szövegeknek.²⁶

Colin Renfrew angol ősrégész kultúramodelleket újragondoló elemzéseiben óvatosságra int a kultúra terjedésének hagyományos modelljei (diffúzió és önálló, több központú fejlődés), mint az egyes civilizációkat létrehozó folyamatok tekintetében. Renfrew a kultúrák terjedését magyarázó modelljei között kiemelt helyen szerepelteti a diffúzió kultúrákat békésen adaptáló közvetítő módszerét.²⁷ A Hunyady-regény modelljeiben az erőszakos hódítás direkt módjai mellett a rafinált manipuláció és a másik kulturális mintával való megismerkedés vágya is megjelennek. Isabella egyik kiszemeltje, a jómódú és titokzatos mérnök, Tóth István a harmadosztályon lakó névrokonával találkozik a másik sorsában elmerülés kíváncsiságával találkozik. A lakóterekben is manifesztálódó kulturális különbség áthidalásakor Tóth a másik kulturális minta iránti kíváncsiságtól hajtott felfedezőként mozog a hajó térségei közt. A két magyar férfi egymás világában a saját helyekről való kimozdulás segítségével bukkan fel időről időre. A hajó lakószintjei közt mozgásuk során valóban olyan térelváltásokon haladnak át, amelyek segítenek kiszakítani őket társadalmi helyzetük végességéből. A csapóajtók, fedélzetek között tapasztalt határvonalak kulturális horizontjaik egybeolvashatóságának végtelenségével ajándékozzák meg őket.²⁸ Például így: „Tóth István a kis vasajton keresztül visszament abba a világba, ahová jegyet váltott.”²⁹ A kisregény térről szőtt ábrándjai egyszerűen és fejtörést nem okozó beszédmódban vezetnek elő a szépirodalom, a művészetelmélet és a művészettörténet tájak és belső terek elválasztó alakzataival kapcsolatos modelljeit. Nem kevésbé közérthetően, de természetesen jóval invenciózusabban problematizálja egyik esszéjében (*Híd és ajtó*) Georg Simmel a térelváltatók által biztosított véges térélmény és a fizikai vagy éppen metafizikai végtelenség találkozásának összekapcsolódását.³⁰

A hajó olvasztótégelyét, különbségeket fenntartó módon is egyenlősítő természetét Hunyady szövege a magyar kisváros és a vidék működéséhez hasonló módon ábrázolja. Idézzék egy jellemző részletet: „A nagy hajókon jóformán annyi ember van, mint egy közepes faluban. És az élet is hasonlít rajtuk a falusi élethez. Bizonyos időpontban, bizonyos helyen összegyűlnek az utasok, mint falusi vasárnap a piacon. És lesik egymást, hogy mit csinálnak. A nagy

25 Hunyady, *A hajó...* i. m., 128.

26 Jean Baudrillard, *Amerika*, ford.: Tótfalusi Ágnes, Bp., Magvető, 1996, 14.

27 Colin Renfrew, *A civilizáció előtti: a radiokarbon forradalom és Európa őstörténete*, ford.: Dezső Tamás, Bp., Osiris, 2001, 115–117.

28 Uo., 33.

29 Hunyady *A hajó...* i. m., 152.

30 Georg Simmel, *Híd és ajtó*, ford.: Ózer Katalin, *Híd* 2007/2., 33.

hajók ugyanúgy teli vannak pletykával, mint a kisvárosok.”³¹ Míg a kisregény szereplőinek többsége a hajó közösségi tereit a használat és a minél gyorsabb áthaladás dimenziójában használja³², Isabella Haxton a nyilvánosság és az intimitás terepeit is uralni akarja. A sikeres és teljes bekebelezés egy pontján, a „tér az, ami bennünk lakik, nem mi lakunk a térben” elv³³ alapján olvasztja magába ideiglenes lakóhelyét: „Ezen az estén és a rákövetkező két napon alakult ki határozottan Mrs. Haxton pozíciója. Ő lett a hajó királynője. Az összes pletykák központja.”³⁴ A háborús események miatt a hajóra került menekülttömeg átalakítja ugyan a közeg mikroklimáját, ám a kapitányt is meghódító Isabella pozícióján és kivételes helyzetén ez nem változtat: „Lement a hídról. A gőgös önérzet úgy sugárzott belőle, hogy amíg keresztülhatolt a szemetes, zsúfolt földéleten, az álmélkodó és irigy tömeg önkéntelenül szétvált előtte, mintha elfogadná azt a tény, hogy Mrs. Haxton a hajó királynője, akinek muszáj utat engedni.”³⁵ A kisregény hajójának fokozatosan erősödő utópisztikus természetét a hajnal és a nyílt tenger ködös, a kivetettséget erősítő aurája is körüllegli. A problematikus megközelíthető nem helyekbe lépést a valószínűtlenül hosszú úton való haladás, a látást, érzékelést zavaró körülmények is jelezhetik. Hunyady kisregénye a végkifejlet, a hajó pusztulása felé haladva egyre gyakrabban él a látást elbizonytalanító körülmények hangsúlyozásával, ilyen módon az utópia-irodalom néhány jegyét is felvillantja, ha részletesen nem is dolgozza ki: „Az ablakrácson keresztül látszott a tenger. Sötétedett. A víz és az ég közt halvány, topázszárga csík. Teljesen csöndes idő volt. Itt, a legfelső földéleten a mélyen dolgozó gépek remegése sem érzett.” [...] „A Gloworm oly simán haladt az ultramarinkék vízen, hogy szinte mozdulatlanak tűnt, csak egy kis gyöngye remegés érzett, a mélyben dolgozó gépek munkája.”³⁶

A választott színpadát teljesen hatalmába kerítő Mrs. Haxton tehetetlenül nézi a hajót elfoglaló háborús menekültek rekolonizáló törekvéseit. Az általa teremtett és belakott, számára otthonos közösségen kívül kerülve, a becsapott és manipulált férfiak támogatását tovább nem élvezve süllyed el az ellenséges vizeken megtorpedózott hajó nem menekülő tavaságnak a tengerben. A melodramatikusra hangolt végkifejlet sematikuságában a biztos kezű és jó ízlésű prózaíró idézéző pillanat is akad. A hajó elleni támadást átalvó Isabella utolsó, álmában látott víziója a szöveg talán legjobban megrajzolt, montázstechnikát, filmes vágásokat idéző jelenetsora. A hősnő álma egymásba kapcsolódó katasztrófák egymásra montírozásából születik, az először a New York-i Chrysler-palota összeomlását, majd egy bányaszerencsétlenséget vizionáló, menekülni már nem tudó nőt végül utoléri a gyarmatosítók szükségszerű sorsa, a kifosztott és kizsigerelt föld terepét sosem hagyhatja el. A hajó királynője és Hunyady Sándor egyéb amerikai témájú írásai a kulturális hódítás toposzait használják, bennük az utazás közegében a kulturális mintáit környezetére kényszerítő idegen története beszélődik el. A kultúrák közvetítő utazó mozgása közben a helyben maradó, ám eltérő identitását a találkozások közegében megjelenítő csavargó kultúratudományból ismert toposzát³⁷ is identitása részévé teszi.

31 Uo., 141.

32 Bauman, i. m., 102.

33 Thomka Beáta, *Térlátás, belső táj, tartam: Narráció és időbeliség = A századvég szellemi körképe*, szerk.: Füzi László, Gécsi János, Poszler György, Staar Gyula, Sándor Iván, Vekerdi László. Pécs, Jelenkor, 1995, 313.

34 Hunyady *A hajó...* i. m., 169.

35 Uo., 207.

36 Uo., 141., 161.

37 James Clifford, *Utazó kultúrák*, ford.: Karádi Éva. Magyar Lettre Internationale. 2001/41., 7–8.

Felhasznált irodalom

- Jean Baudrillard, *Amerika*, ford.: Tótfalusi Ágnes, Bp., Magvető, 1996
- Zygmunt Bauman, *Liquid modernity*, Oxford, Polity Press, 2001
- Hartmut Böhme, *Globális városok*, ford.: Karádi Éva, Magyar Lettre Internationale 2002/45. 59–62.
- James Clifford, *Utazó kultúrák*, ford.: Karádi Éva, Magyar Lettre Internationale 2001/41. 5–10.
- Jonathan Crary, *A megfigyelő módszerei: Látás és modernitás a 19. században*, ford.: Lukács Ágnes. Bp., Osiris, 1999
- Faragó Kornélia, *Kultúrák és narratívák: Az idegenség alakzatai*, Újvidék, Forum 2005
- Michel Foucault, *Eltérő terek*, ford.: Sutyák Tibor = M. F., *Nyelv a végtelenhez. Tanulmányok, előadások, beszélgetések*, Debrecen, Latin betűk, 2000, 147–155.
- Hunyady Sándor, *Éjszaka* = H. S., *A vöröslámpás ház: Novellák*, Bp., Athenaeum, 1938, 79–81.
- Hunyady Sándor, *Egy sötét királyi család: Filmtörténet*, = H. S., *Egy sötét királyi család: Karcolatok*, Film, színház, irodalom könyvtára 3. Bp., Keresztes, 1944, 7–42.
- Hunyady Sándor, *Amerika felé* = H. S., *A hajó királynője: Amerikai novellák, naplók, jegyzetek és emlékezések*, Bp., Noran, 2002, 3–16.
- Hunyady Sándor, *Néger Mariska, Betlehem, Bridgeport* = H. S. *A hajó királynője: Amerikai novellák, naplók, jegyzetek és emlékezések*, Bp., Noran, 2002, 32–43.
- Hunyady Sándor, *Dekadens Morgan-unoka* = H. S. *A hajó királynője: Amerikai novellák, naplók, jegyzetek és emlékezések*, Bp., Noran, 2002, 48–50.
- Hunyady Sándor, *Gyönyörű vasárnap New York-ban* = H. S. *A hajó királynője: Amerikai novellák, naplók, jegyzetek és emlékezések*, Bp., Noran, 2002, 44–47.
- Hunyady Sándor, *A purgatórium* = H. S. *A hajó királynője: Amerikai novellák, naplók, jegyzetek és emlékezések*, Bp., Noran, 2002, 53–66.
- Hunyady Sándor, *A hajó királynője* = H. S. *A hajó királynője: Amerikai novellák, naplók, jegyzetek és emlékezések*, szerk.: Kőrösi P. József, Urbán László Bp., Noran, 2002, 109–235.
- Colin Renfrew, *A civilizáció előtt: a radiokarbon forradalom és Európa őstörténete*, ford.: Dezső Tamás, Bp., Osiris, 2001
- Georg Simmel, *A híd és az ajtó*, ford.: Ózer Katalin, *Híd* 2007/2., 30–35.
- Thomka Beáta, *Térlátás, belső táj, tartam: Narráció és időbeliség = A századvég szellemi körképe*, szerk.: Füzi László, Géczy János, Poszler György, Staar Gyula, Sándor Iván, Vekérdi László, Pécs, Jelenkor, 1995, 299–329.
- Borisz Andrejevics Uszpenszkij, *A kompozíció poétikája: A művészi szöveg szerkezete és a kompozíciós formák tipológiája*, ford.: Molnár István, Bp., Európa, 1984
- Vécsei Irén, *Hunyady Sándor*, Bp., Gondolat, 1973